

جهانی شدن، فرهنگ و اخلاق

مؤلفان:

علی رشید پور، مهرزاد شاه علی

مرکز ملی جهانی شدن

۱۳۹۳

سرشناسه	رشیدپور، علی، ۱۲۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	جهانی شدن، فرهنگ و اخلاق / مؤلفان: علی رشیدپور، مهرزاد شاه علی
مشخصات نشر	تهران: مرکز ملی جهانی شدن، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۳۱۶ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۴۶-۱۹-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۰۵ - ۳۱۶
موضوع	فرهنگ و جهانی شدن
موضوع	جهانی شدن - جنبه های اخلاقی
شناسه افزوده	شاه علی، مهرزاد، ۱۲۵۱ -
شناسه افزوده	مرکز ملی جهانی شدن
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ ج ۹ / ۶۲۱ / HM
رده بندی دیویی	۳۰۴
شماره کتابشناسی ملی	۳۶۵۲۱۶۵

مرکز ملی جهانی شدن

جهانی شدن، فرهنگ و اخلاق

مؤلفان: علی رشیدپور، مهرزاد شاه علی

صفحه آرا: مهسا مشهدی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

ناشر: انتشارات مرکز ملی جهانی شدن

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۴۶-۱۹-۷

چاپ و لیتوگرافی: شرکت ایران چاپ

قیمت: ۲۱۰۰۰۰ ریال

همه حقوق مادی و معنوی این اثر برای ناشر محفوظ است.

استفاده از مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است

نشانی ناشر: تهران، سعادت آباد، خیابان هجدهم، پلاک ۱۷

تلفن: ۲۲۰۷۰۸۷۷ دورنگار: ۲۲۰۷۰۸۷۷

پیشگفتار

جهان امروز عصر دانایی و فناوری لقب گرفته است. در این فرآیند، کشوری قویتر است که دانش بیشتری تولید کند و به اطلاعات بیشتری دسترسی داشته باشد. این آگاهی و دانش باید از دو ویژگی روز آمدی و قابل دسترسی بودن در کمترین زمان ممکن برخوردار باشد. در دنیای پیچیده ی کنونی، دانش و اطلاعات نه تنها با سرعت شگفت انگیزی تولید می شود بلکه با همان سرعت نیز جابجایی می شود. در نتیجه، اندک تردید هر محققى در روزآمد کردن دانش و آگاهی خود و دستیابی سریع به اطلاعات تخصصی مورد نیاز، باعث فرسنگ ها فاصله وی از قافله پر شتاب علم می گردد.

در این رهگذر، جهانی شدن باعث شده است تا افراد جامعه جهانی بیش از پیش به اطلاعات، آگاهی و دانش احساس نیاز کنند بویژه آنکه جامعه بشری به سوی جامعه معرفتی در حال حرکت است که در آن تمامی مناسبات بر اساس دانش و اطلاعات شکل می گیرد. عصر جهانی شدن ضمن برجسته ساختن نقش و اهمیت آگاهی و دانش موجبات تسهیل جریان اطلاعات را فراتر از مرزهای جغرافیایی فراهم آورده است. از این رو است که جهانی شدن در چند دهه ی اخیر توجه متفکران، دولتمردان و سیاستگذاران را به خود جلب کرده و درباره آن کتب و مقالات فراوانی به رشته تحریر درآمده است. همایش های زیادی درباره ابعاد و پیامدهای این پدیده در اقصی نقاط جهان برگزار گردیده و در محافل سیاسی و علمی بین المللی بدان پرداخته شده است. اهمیت موضوع، گستره ی همه جانبه آن و

تأثیرات شگرفی که بر ابعاد مختلف زندگی در دنیای معاصر داشته است و دارد، ایجاب می‌کند که این موضوع از جهات مختلف بررسی و واکاوی شود.

مرکز ملی مطالعات جهانی شدن در راستای انجام رسالت و مأموریت خویش مبنی بر ایجاد درک جامع و صحیح از روند جهانی شدن و فرصت‌ها و چالش‌های این پدیده و فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای سیاست‌گذاری، تدوین راهبردها و راهکارهای مناسب برای دستگاه‌های علمی و اجرایی کشور جهت تصمیم‌گیری‌های صحیح و سازنده در تعامل با فرایندهای جهانی شدن و با هدف اطلاع‌رسانی به مخاطبین و علاقمندان به مباحث جهانی شدن در حوزه‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و ارتباطی و نیز تقویت ادبیات علمی و پژوهشی کشور در زمینه جهانی شدن اقدام به نشر اثر حاضر نموده است. با این امید که گامی متواضعانه در مسیر آگاه‌سازی جامعه علمی و دانشگاهی کشور نسبت به این موضوع مهم بردارد.

در اینجا بر خود لازم میدانم از تلاش‌های ارزنده‌ی مسئولان و کارشناسان معاونت آموزشی و پژوهشی مرکز که فعالیت‌های فرخور توجهی را برای آماده‌سازی این اثر جهت چاپ و انتشار معمول داشته‌اند قدردانی و سپاسگزاری نمایم.

امید است کتاب حاضر مورد استفاده پژوهشگران، دانش‌پژوهان و دانشجویان ارجمند قرار گیرد و زمینه‌ساز تعامل فزاینده‌ی مرکز با نهادهای علمی و مراکز تحقیقاتی و آموزشی کشور گردد.

علیرضا معیری

رئیس مرکز ملی مطالعات جهانی شدن

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه مؤلفان
	فصل اول: جهانی شدن
۲۳	جهانی شدن
۲۴	ماهیت جهانی شدن
۲۶	سیرتاریخی جهانی شدن
۲۷	ابعاد جهانی شدن
۲۸	الف. بُعد اقتصادی
۲۸	ب. بُعد سیاسی
۲۸	ج. بُعد اجتماعی
۲۸	د. بُعد فرهنگی
۳۱	ویژگی های جهانی شدن
۳۳	جهانی شدن یا جهانی سازی؟
۳۶	فرهنگ و جهانی شدن

۳۹	جهانی شدن: فرصت ها و تهدیدها
۴۰	چالش های هنجاری پیش روی جهانی سازی
۴۶	اهمیت فرهنگ برای جهانی شدن
۴۹	سیاست های فرهنگی جهان سوم
۴۹	نقش ارتباطات در جهانی شدن فرهنگ
۵۱	خاص گرایی فرهنگی
۵۲	خاص گرایی قومی
۵۳	احیای قومیت و تحول در نظریه پردازی
۵۴	تنش و ستیز قومی در جهان
۵۴	ملی گرایی
۵۵	بنیادگرایی دینی
۵۶	بنیادگرایی مسیحی
۵۷	بنیادگرایی اسلامی
۵۹	بنیادگرایی یهودی
۵۹	عام گرایی فرهنگی
۶۱	دیالکتیک عام/خاص
۶۳	همزیستی و آمیزش فرهنگی
۶۵	تحول و تعالی فرهنگی در جهانی شدن
۶۸	پی نوشت

فصل دوم: فرهنگ

۷۳	تعریف لغوی فرهنگ
۷۵	مفهوم فرهنگ
۷۸	مفهوم فرهنگ در زبان فارسی
۷۹	اهمیت فرهنگ

۸۱	ویژگی های فرهنگ
۸۵	عوامل مؤثر بر فرهنگ
۸۵	انواع فرهنگ
۸۷	ویژگی های فرهنگ ملی
۸۸	ابعاد فرهنگ
۹۱	کارکردهای فرهنگ
۹۳	نظریه های فرهنگی
۹۳	۱. نظریه فرهنگی کلاسیک غرب
۱۰۰	۲. نظریه فرهنگی مارکسیسم غربی
۱۰۵	۳. نظریه فرهنگی ساختارگرایی و نشانه شناسی
۱۰۷	۴. نظریه فرهنگی پساساختارگرایی
۱۱۰	۵. نظریه فرهنگی پسا مدرنیسم
۱۱۴	۶. نظریه فرهنگی فمینیسم
۱۱۸	۷. نظریه های فرهنگی معاصر
۱۱۸	۷-۱. نظریه فرهنگی امام خمینی (ره)
۱۲۱	۷-۲. نظریه فرهنگی ساموئل هانتینگتون
۱۲۳	۷-۳. نظریه فرهنگی سید محمد خاتمی (گفتگوی تمدن ها)
۱۲۶	۷-۴. نظریه فرهنگی فرانسیس فوکویاما
۱۲۷	۷-۵. نظریه فرهنگی ادوارد سعید (۲۰۰۳-۱۹۳۵)
۱۲۸	جهانی شدن، فرهنگ و اخلاق
۱۳۲	پی نوشت
	فصل سوم: اخلاق
۱۳۷	تعریف لغوی اخلاق
۱۳۸	مفهوم اخلاق

۱۳۸	۱. صفات راسخ نفسانی
۱۳۹	۲. صفات نفسانی
۱۴۰	۳. فضایل اخلاقی
۱۴۰	۴. نهاد اخلاقی زندگی
۱۴۱	۵. نظام رفتاری حاکم بر افراد
۱۴۱	ضرورت و اهمیت اخلاق
۱۴۲	علم اخلاق
۱۴۴	علم اخلاق و سایر علوم
۱۴۵	پژوهش های اخلاقی
۱۴۵	۱. پژوهش توصیفی (اخلاق توصیفی)
۱۴۶	۲. پژوهش هنجاری (اخلاق هنجاری)
۱۴۸	۳. فرا اخلاق
۱۵۰	فلسفه اخلاق
۱۵۱	اهمیت و ضرورت فلسفه اخلاق
۱۵۲	پیشینه فلسفه اخلاق
۱۵۴	شیوه های اخلاقی و شیوه مورد قبول
۱۵۸	واقع گرایی اخلاقی
۱۵۹	مطلق یا نسبی بودن اخلاق
۱۶۱	معیار ارزشی اخلاق
۱۶۵	پی نوشت

فصل چهارم: مکاتب و نظریه های اخلاقی

۱۶۹	دسته بندی مکاتب و نظریات اخلاقی
۱۷۰	۱. دسته بندی تاریخی
۱۷۱	۲. دسته بندی بر اساس نظریات اخلاق هنجاری (دستوری)

۱۷۵	۳. دسته‌بندی بر اساس واقع‌گرایی و غیرواقع‌گرایی
۱۷۹	لوازم واقع‌گرایی و غیرواقع‌گرایی
۱۸۱	مکاتب و نظریات غیرواقع‌گر
۱۸۱	۱. احساس‌گرایی
۱۸۴	۲. توصیه‌گرایی
۱۸۶	۳. جامعه‌گرایی
۱۹۰	۴. قراردادگرایی
۱۹۲	۵. نظریه امر الهی
۱۹۶	مکاتب و نظریات واقع‌گرایی طبیعی
۱۹۶	۱. لذت‌گرایی
۲۰۷	۲. سودگرایی
۲۱۴	۳. دیگرگرایی
۲۱۶	۴. قدرت‌گرایی
۲۱۹	۵. تطوّرگرایی
۲۲۲	۶. وجدان‌گرایی
۲۲۵	مکاتب واقع‌گرایی مابعدالطبیعی
۲۲۵	۱. مکتب کلی
۲۲۸	۲. مکتب رواقی
۲۳۱	۳. نظریه کانت
۲۳۶	۴. مکتب سعادت‌گرایی
۲۴۳	۵. نظریه اخلاقی اسلام
۲۵۰	پی‌نوشت
	فصل پنجم: اخلاق و جهانی‌شدن
۲۵۵	اخلاق، ضرورت جامعه جهانی

۲۵۹	 اخلاق جهانی
۲۶۳	 ویژگی های اخلاق جهانی
۲۶۷	 خاستگاه اخلاق جهانی
۲۶۷	 طبیعت و فطرت مشترک انسانی
۲۶۸	 آموزه های ادیان بزرگ
۲۶۹	 ارجاع به معنویت گرایی مشترک
۲۷۰	 عقلانیت اخلاقی
۲۷۱	 وجوه مشترک فرهنگ ها
۲۷۱	 آداب و رسوم ناظر به مصالح عامه
۲۷۲	 فایده گرایی و تأمین منافع جمعی
۲۷۳	 فرهنگ مدنی جهانی
۲۷۳	 کارکردهای اخلاق جهانی
۲۷۵	 موانع نیل به اخلاق جهانی
۲۷۶	 کاهش شأن و منزلت هنجارهای اخلاقی
۲۷۶	 نسبیت گرایی ارزشی
۲۷۷	 تقلیل موقعیت دین و معنویت تحت تأثیر روند سکولاریسم
۲۷۷	 مدرنیته و مؤلفه های آن
۲۷۸	 حس گرایی و ماده گرایی
۲۷۸	 تجزیه ساحت های مختلف حیات بشری
۲۷۹	 تنوع گرایی و تکثر گرایی فرهنگی
۲۸۰	 ملیت گرایی جدایی طلبانه و تأکید افراطی بر تمایزات قومی و ملی
۲۸۰	 غلبه فرد گرایی اخلاقی
۲۸۱	 قاعده مندی و مکانیکی شدن روابط
۲۸۱	 نابرابری افراد و جوامع در قدرت و موقعیت

۲۸۲.....	اسلام و جهانی شدن
۲۸۴.....	اخلاق و جهانی شدن
۲۸۹.....	نظام‌های اخلاقی و جهانی شدن
۲۹۰.....	مکاتب غیرواقع‌گرا
۲۹۱.....	مکاتب واقع‌گرای طبیعی
۲۹۳.....	مکاتب واقع‌گرای مابعدالطبیعی
۲۹۵.....	نظریه اخلاقی اسلام
۲۹۷.....	رفتارهای اخلاقی مدیران
۳۰۰.....	پی‌نوشت
۳۰۳.....	منابع و مآخذ

www.ketab.ir

مقدمه مؤلفان

فعل و انفعالات متقابل و تعاملات اجتماعی مستمر افراد، کانون مرکزی هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهد؛ به طوری که باعث شکل‌گیری و حفظ و دوام آن نیز می‌شود. درواقع، حیات اجتماعی و دوام هر جامعه تحت الشعاع مجموعه‌ای از شبکه‌های گسترده و تأثیرگذار کنش‌ها و روابط متقابل درونی و بیرونی است که عملاً حیات جامعه بدون آن غیرممکن است. هر کنش متقابل نیز خود، به مجموعه‌ای از اصول و مبانی مشترک همچون: باورها، ارزش‌ها و هنجارها متکی است، به گونه‌ای که عدم تأمین آن باعث می‌شود که هیچ کنش مستمر و پایداری شکل نگیرد. یکی از عناصر محوری و غیرقابل اجتناب در این مجموعه، ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی است. هنجارهایی که در ایجاد نظم و انسجام اجتماعی، چگونگی درون‌ریزی ارزش‌ها در ساختار درونی افراد و تعاملات مابین آنها نقش به‌سزایی دارد. درواقع، ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جزئی از خمیرمایه اصلی یک جامعه محسوب می‌شوند. این ارزش‌ها از طریق درونی‌شدن و ساخت‌دهی به نظام شخصیتی افراد و استقرار در قالب اجتماعی-فرهنگی، رفتار افراد در عرصه‌های مختلف زندگی، اعم از فردی و اجتماعی را هدایت می‌کنند. از

این جهت، التزام به یک نظام اخلاقی - متناسب با شرایط جامعه امروز - می‌تواند در ایجاد همبستگی و انسجام گروهی، تعهد و تعامل و مشارکت منطقی، نقشی تعیین‌کننده و مؤثر داشته‌باشد.

جامعه جهانی نیز، علیرغم برخورداری از ویژگی‌های انحصاری، نه تنها از این قاعده مستثنی نیست، بلکه به نظر می‌رسد که نیازمندی‌اش به یک نظام اخلاقی جامع و کارآمد، شدیدتر هم باشد. امروزه، جوامع بشری به‌رغم دستیابی، به فناوری و فناوری‌های مدرن ارتباطی و حذف موانع فیزیکی و فرهنگی، به سرعت به یکدیگر نزدیک شده و باهم‌بودن را در گستره‌ای وسیع تجربه می‌کنند؛ یعنی خواسته یا ناخواسته به عرصه‌ای تحت عنوان «جهانی شدن» ورود یافته‌اند. عرصه‌ای که بر تمامی حوزه‌ها، اعم از: سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و به‌ویژه فرهنگی اثر گذاشته و تصورات جذیدی از جامعه و مشارکت سیاسی را ایجاد کرده است. جهانی شدن به ایجاد الگوهای ارتباطی و اطلاعاتی جدید و شبکه‌های پیچیده روابط کمک نموده و گروه‌ها و فرهنگ‌های خاص را به یکدیگر متصل می‌کند و پویایی روابط سیاسی در سطوح مختلف، مبتنی بر یک اجماع متداخل را دگرگون می‌سازد. اجماعی که اغلب شکننده و صرفاً بر وفاداری به رویه‌های مشترک متکی است. یعنی جامعه جهانی نیز علیرغم تنوع و تکثر درونی، به اعتبار هویت یگانه خود، ضرورت شکل‌گیری مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک جهان‌شمول را بیش از پیش مستلزم ساخته است. جامعه جهانی اگر چه باعث بسط و گسترش قلمرو، فشردگی فضا و زمان، درهم‌آمیختگی و کثرت و تنوع روابط و تعاملات شده، اما ضریب آسیب‌پذیری در حوزه‌های مختلف را نیز گسترش داده است؛ به طوری که وجود تبعات و پیامدهای منفی، همچون: کنترل‌ناپذیری، آزادی و رهاشدگی بی‌حد و حصر، کاهش امنیت و آسایش، هژمونی ناشی از نفوذ فرهنگ غرب، افول جایگاه دین و مذهب و ده‌ها پیامد دیگر، نیاز به برنامه‌ریزی برای ایجاد یک

نظام اخلاقی جهان‌شمول را الزامی نموده است.

امروزه جوامع بشری، علیرغم پیشرفت‌های چشمگیر و شگفت‌انگیزی که در علم و دانش و فناوری به‌دست آورده‌اند، گرفتار مشکلات و معضلات متعددی هستند که عملاً نیاز انسان به ایمان، رشد اخلاقی، تعالی روحی و اعتلای معنوی را دو چندان کرده است.

افسارگیسختگی، هوس‌های سرکش، غرایز حیوانی و امیال نفسانی، جملگی آفاتی هستند که گریبان‌گیر انسان متمدن امروز شده و حیات او را با خطر نابودی مواجه ساخته است؛ آفاتی که وجودشان همگی مولود فقدان پاسخ صحیح به این نیاز است. متأسفانه در شرایط کنونی، مناسبات اجتماعی به حدی گسترش یافته و جوامع و نهادهای مختلف آن را در بر گرفته که برای سروسامان‌دادن به ناهنجاری‌های اخلاقی مزبور، بدون پشتوانه اخلاق و ایمان، از «دانش» و «قانون» نیز کاری ساخته نیست؛ چراکه نه قانون توان کنترل انسان اسیر شهوت را دارد و نه علم و دانش توان جلوگیری از طغیان غرایز سرکش و امیال حیوانی را داراست. پیشرفت دانش، توسعه صنعت و گسترش امکانات رفاهی تا زمانی که مبتنی بر ایمان و اخلاق نباشد، نه تنها مریخش نیست، بلکه سبب افزایش حجاب‌های ظلمانی و نفوذ هرچه بیشتر خوی‌های حیوانی در نفس و روح آدمی می‌شود. موضوعی که به وضوح می‌توان نمود آن را به‌ویژه در سازمان‌ها و نهادهای جوامع مختلف، از جمله کشور خودمان، مشاهده کرد. به همین دلیل در این دوران، تأکید بر ضرورت اخلاق و نیاز به آموزش‌های اخلاقی و معنوی، به مراتب بیش از گذشته احساس می‌شود.

بدیهی است که تأکید بر چنین ضرورتی مستلزم تمهیداتی است که وجود منابع و مآخذ مستدل و معتبر، از آن جمله می‌باشد. در این راستا، کتاب حاضر نیز که در پنج فصل طراحی و تدوین شده، ضمن اشاره به فرایند جهانی‌شدن و نقش و تأثیر

آن در تمامی حوزه‌ها، از جمله فرهنگ، انگشت اشارت خود را متوجه تأثیرات و تبعات جهانی شدن بر اخلاق نموده است.

درواقع، کتاب حاضر با هدف بررسی اثرات جهانی شدن بر اخلاق طراحی شده است. بر این اساس و با توجه به این که اخلاق یکی از عناصر اساسی فرهنگ است، ابتدا جهانی شدن و سپس تأثیر آن بر فرهنگ به صورت عام بیان شده است و سپس، به طور خاص بحث اخلاق - اعم از مفاهیم و نظریه‌ها - ارائه شده و اخلاق در فرایند جهانی شدن مورد مذاقه قرار گرفته است. در ادامه نیز مقوله‌های کاربردی تر اخلاق تشریح شده است.

بدین منظور، در فصل اول به موضوع جهانی شدن و تأثیر آن بر حوزه‌های مختلف، از جمله فرهنگ، پرداخته شده و در فصل دوم نیز مقوله فرهنگ به طور مبسوط تشریح و به ملاحظات آن در فرایند جهانی شدن و همچنین، به اخلاق به عنوان یکی از اجزای اصلی فرهنگ پرداخته شده است. با توجه به محوریت بحث اخلاق در این کتاب، در فصول سوم و چهارم، اخلاق و مسیر تاریخی مکاتب و نظریه‌های اخلاقی به شکل کاملاً مبسوط تشریح شده‌اند و در فصل پنجم، اخلاق در فرایند جهانی شدن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و به مباحثی همچون: اخلاق جهانی و ضرورت ایجاد یک نظام اخلاقی جهان شمول توجه شده است.

امید که کتاب حاضر، تلنگری باشد بر این که بتوان انسان را با رویکردی دیگر، یعنی متناسب با نیازهای معنوی و اخلاقی‌اش، مورد توجه قرار داد؛ توجهی که به نظر می‌رسد در جوامع سراسر مادی امروز، مغفول مانده و نتیجه‌ای جز سردرگمی و بروز ناهنجاری‌های اخلاقی در پی نداشته است. مورد انتظار است که کتاب حاضر مورد توجه اساتید، دانشجویان و به ویژه مدیران و کارگزاران واقع شده و از سر لطف و دلسوزی، با نظرات اندیشمندانه خود، ما را در رفع نواقص و تکمیل محتوایی این منبع

یاری کنند. در پایان، از کلیه اندیشمندان، اساتید و عزیزانی که در تمامی مراحل طراحی و تدوین این کتاب، دست یاری‌مان را فشردند، صمیمانه سپاسگزاریم.

دکتر علی رشیدپور

استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات اصفهان

مهرزاد شاه‌علی

دانشجوی دکترین مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات اصفهان

www.ketab.ir